

MĂRTURII INEDITE DIN COLONIILE DE MUNCĂ DE LA CANAL

Oana Ilie

Canalul a reprezentat o destinație predilectă pentru cei care au trecut prin gulagul românesc în perioada 1949 – 1953.

Prezentat în presă, cu surle și trâmbițe, ca o mare izbândă a noului regim, Canalul a fost de fapt o pată neagră în istoria României postbelice. Și asta pentru că i-au căzut victime, atât o mare parte dintre deținuții din coloniile de muncă, cât și numeroși muncitori veniți la Canal pentru a câștiga un ban în plus. Moartea celor din urmă poate fi socotită și ea o crimă pentru că a survenit din cauza precarității utilajelor importate de la “sora din Răsărit” și nu în ultimul rând pentru că erau obligați să muncească fără o minimă protecție. Aceștia li se adaugă și cei trei condamnați la moarte prin surrogatul de proces din vara anului 1952, când regimul a încercat să justifice eșecul “măreței” construcției prin găsierea unor țapi ispășitori.

Pentru cei care s-au aplecat mai puțin asupra acestui episod dureros din istoria noastră postbelică, dorim să aducem câteva precizări despre ce s-a vrut a fi și ceea ce a reprezentat în realitate Canalul Dunărea – Marea Neagră (C.D.M.N.).

La 26 mai 1949, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român dă o hotărâre prin care se anunța începerea lucrărilor la Canal. Scopul (cel prezentat de propaganda oficială) era pur economic: scurtarea drumului spre mare, dezvoltarea economică a Dobrogei prin asanarea bălților și darea în folosință a noi terenuri pentru agricultură, etc.

Astăzi sunt vehiculate și alte considerente care ar fi stat la baza deciziei forului politic de la București. Scopul economic este lăsat în subsidiar, accentul căzând pe cel strategic, militar și politic. Este luată în considerare intenția U.R.S.S. de a lua României Dobrogea, dar și eventualitatea unui conflict între “sora de la Răsărit” și Iugoslavia lui Tito. În ambele cazuri Canalul și-ar fi dovedit cu prisosință importanța. Cum nici una dintre aceste predicții nu s-au materializat, Canalul s-a dovedit a fi un dezastru, atât economic (prin cantitatea mare de finanțe, materiale și forțe de muncă implicate), cât și politic.

Timp de 5 ani cât s-a lucrat efectiv la Canal, presa, radioul și o serie de lucrări, zise beletristice, dar cu pregnant caracter propagandistic, au prezentat lucrarea ca pe un colț de rai unde toți cei care vin, pentru a da o mână de ajutor, beneficiază de condiții de viață excelente (ex: baracamente spațioase, mâncare consistentă, bani suficienți, posibilități nelimitate de petrecere a timpului liber).

În realitate s-a dovedit, și chiar și presa acelei perioade o mai sugerează din când în când, că nu era nici pe departe ceea ce susținea, la nivel oficial, noul regim de la București. De fapt, locurile de cazare erau insuficiente, hrana puțină și proastă, iar banii abia ajungeau pentru o viață, cât de cât decentă.

Date fiind acestea, muncitorii se fereau a veni să lucreze la Canal (dacă nu erau detașați obligatoriu cu serviciul) și din această cauză deficitul de forță de muncă era imens. S-a încercat substituirea muncitorilor calificați cu militari în termen și nu în ultimul rând cu deținuți politici și de drept comun.

Nici munca cu militari nu a dat roade, rapoartele Securității privind starea de spirit în rândul contingentelor de la Canal menționând o nemulțumire crescândă, generată, atât de proastele condiții de viață (în primul rând cazarea, îmbrăcămintea, mâncarea), cât și de munca grea la care erau folosiți.

Chiar dacă presa centrală menționează o dată la săptămână sosirea utilajelor pentru un lucru mecanizat la Canal, se omitea "amănuntul" că acestea funcționează pe bază de energie electrică, iar Dobrogea nu deținea o centrală capabilă să le pună în mișcare. Abia în vara lui 1951 a fost terminată termocentrala Ovidiu II (deci la 3 ani de la debutul lucrărilor) și cu toate acestea condițiile de muncă nu s-au îmbunătățit simțitor. Și asta din cauză că utilajele primite din U.R.S.S. erau uzate și fizic și moral, cedau ușor, nu existau piese de schimb compatibile cu ele și nici muncitori specializați pentru lucrul cu acestea.

Chiar dacă presa omite voit prezentarea aspectelor negative de la Canal, la nivelul puterii de partid și stat erau relativ bine cunoscute neajunsurile cu care se confrunta lucrarea: locuri de cazare puține, lipsa cadrelor calificate, hrana, apa potabilă (care pe unele șantiere lipsea cu desăvârșire), epidemiile infecțioase produse de mizeria în care se trăia și muncea, etc.

Cu toate că "Scânteia", "România Liberă", "Scânteia Tineretului" și "Universul" (în scurta lui apariție postbelică) nu conțineau cu articolele despre depășiri de normă, succesele în munca constructorilor de la Canal și economii, în 1952 se finalizaseră efectiv 3,6 km¹ din cei aproape 70 ai canalului. Cum termenul de dare în folosință se apropia, trebuia găsită o supapă pentru evacuarea nemulțumirilor populare vis-a-vis de C.D.M.N. (atât a celor care lucrau efectiv, cât și a familiilor și cunoscuților acestora).

Astfel, în vara anului 1952, sfârșit de august – început de septembrie, este pus în scenă procesul "sabotorilor și diversioniștilor" de la Canal. Pentru rolul de țapi ispășitori au fost alese 11 persoane, din care 8 reprezentau intelectualitatea tehnică (ingineri și cadre de conducere ale diferitelor sectoare) și 3 muncitori. Tot ceea ce n-a funcționat la Canal, toate lipsurile și greutatea celor care lucrau acolo au fost aruncate în spatele celor 11, fără a se ține seama de nici un fel argumente,

¹ xxx, *Munca mereu mai rodnică pe șantierele Canalului în România Liberă*, nr. 2488 din 30 sept 1952.

logice de altfel, că nu aceștia au întocmit planul (care fusese greșit încă de la început), că fizic n-ar fi putut fura și distruge tot ce li se imputa.

Cum justiția proletară nu avea nevoie de dovezi, ci doar de mărturisiri, prin constrângere (fizică și psihică), atât inculpații, cât și martorii au fost convinși să declare ce li s-a cerut. În consecință, toți cei 11 au fost găsiți vinovați, iar 3 dintre ei au plătit cu viața, fiind condamnați la moarte prin împușcare.

Au fost găsiți este o expresie eufemistică în raport cu realitatea, pentru că încă de la debutul procesului, atât ziarele, cât și Radioul și întreg sistemul propagandistic au intoxicat populația, numindu-i pe cei 11: sabotori, diversioniști, criminali, etc. Ba chiar mai mult decât atât, la Sectorul "23 August" a avut loc la 8 august (cu o aproape trei săptămâni înainte de începerea acestei farse juridice) o ședință cu oamenii muncii având pe ordinea de zi procesul. Interesant este, nu atât că toți i-au considerat pe cei 11 vinovați, cât faptul că din cei 21 de vorbitori, 20 au cerut pedeapsa cu moartea, unul singur, "mai indulgent", optând pentru închisoare pe viață. Unul dintre vorbitori (Jorovnea) cerea "condamnarea la moarte prin spânzurarea în fața tuturor muncitorilor din construcția Canalului"², în timp ce, Gunax Teodor se întreabă "cum acești bandiți au putut să se strecoare în rândurile noastre"³. După cum ușor este de sesizat, sentința fusese dată cu mult înainte de începerea procesului!

După condamnarea celor 11 are loc o încercare de revenire la normal, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, dar moartea lui Stalin aduce după sine și abandonarea lucrărilor de la C.D.M.N. Chiar dacă s-a sistat construcția, lagărele de la Canal au continuat să mai funcționeze pentru o perioadă de timp, observându-se totuși o oarecare ameliorare a condițiilor de viață ale deținuților.

Tocmai spre aceștia din urmă, deținuții politici, dorim să ne aplecăm în această parte a studiului nostru.

"Nu da, Doamne, omului cât poate el să îndure"

Cu toate că presa, radioul și în general întregul sistem propagandistic s-a ferit să le menționeze, la ora actuală se știu numeroase lucruri despre ceea ce a reprezentat sistemul concentraționar din România, și implicit coloniile de la Canal. La cunoașterea lor contribuie, pe de o parte, documentele de arhivă (numeroase în cazul nostru, dar insuficient exploatate) și, nu în ultimul rând, memoriile celor care în perioada 1949 – 1953 au fost acolo în calitate de deținuți. La acestea se adaugă o serie de patru cărți poștale trimise din lagărele Peninsula și Poarta Albă de către

² A.N.CT, fond Comitetul de Partid C.D.M.N, dosar 12/1949- 1951, f. 173.

³ *Ibidem*, f. 175.

deținutul Tudor Greceanu⁴ familiei. Acestea din urmă, făcând parte din patrimoniul M.N.I.R., vor constitui axul central al demersului nostru.

Prima dintre ele este adresată doamnei Clio Racoviță de pe strada Washington nr. 24, cu mențiunea pentru Marta Greceanu, este datată 1950 (nu se înțelege exact data de pe ștampila poștei, dar din context rezultă că este anterioară zilei de 8 august). Am numit-o pe aceasta prima, deoarece este cea prin care "colonistul Greceanu Teodor" cum el însuși s-a semnat își anunță familia de sosirea la C.D.M.N. "sunt colonist la Canal"⁵ (Peninsula).

Lagărele de la Canal autointitulate colonii penitenciare au fost 11 la număr: Capul Midia, Năvodari, Peninsula, Galeș, Ovidiu, Poarta Albă, Kilometrul 31, Km.4, Cernavodă, Constanța, Medgidia. Peninsula era considerată lagăr de contrarevoluționari, Poarta Albă juca mai mult rolul de centru de triere a deținuților, iar Capul Midia era catalogat ca lagăr de exterminare.

În ceea ce privește arhitectura, toate cele 11 colonii au fost construite după același tipar: un spațiu delimitat de garduri de sârmă ghimpată, în interiorul căruia erau dispuse barăcile deținuților. Personalul unui lagăr era alcătuit din: administrație, brigadierii, normatorii, pontatorii și uneori personal medical.

Administrația era reprezentată de comandantul lagărului, adjunctul acestuia și ofițerul politic, numiți de către ministrul de interne. Brigadierii erau recrutați dintre deținuții de drept comun sau eei politici, care trecuseră reeducarea de la Pitești. Au existat și corpuri în care au fost aleși brigadierii și deținuți politici nereeducați. Principala lor îndatorire era organizarea muncii brigăzilor de care răspundeau, dar printr-un exces de zel, greu de înțeles, și-o depășeau, ajungând până la a avea drept de viață și de moarte asupra celor din brigada proprie.

Normatorii și pontatorii erau aleși din aceleași categorii de deținuți ca și brigadierii, sarcina lor fiind ajutarea brigadierilor, prin organizarea muncii deținuților.

Personalul medical: doctori, farmaciști, asistenți era reerutat dintre deținuții politici. Chiar dacă unii s-au dovedit cozi de topor ale administrației, marea majoritate au salvat vieți în condiții și cu instrumente greu de imaginat. Chiar dacă aceste acte de omenie le-au pus în primejdie viața, ei n-au încălcat jurământul deus la ieșirea de pe băncile facultății.

⁴ Aviatorul Tudor Greceanu a fost unul dintre cei mai cunoscuți piloți din al doilea război mondial, participând atât la campania din Est, cât și la cea din Vest. A avut 25 de victorii aeriene în confruntările cu aviația sovietică și americană. Remarcându-se prin bravură, i-au fost conferite numeroase decorații românești și străine, inclusiv ordinul militar "Mihai Viteazul", cl. III (1943). După 1945 va trece prin numeroase închisori (Jilava, Aiud, Canal, Gherla) fiind închis timp de 16 ani (1948 - 1964) pentru verticalitatea cu care și-a apărât convingerile politice (vezi Șerban Constantinescu, *Aviatori români participanți la luptele din anii 1916 - 1918 și 1941 - 1945*, București, 1995).

⁵ M.N.I.R., carte poștală, nr. inv. 297.342.

Alături de administrație, brigadieri, personal sanitar, în cadrul unui lagăr se aflau și soldații care îi supravegheau pe deținuți, pentru a nu evada. La rândul lor și aceștia au fost scindați în trei categorii: cei care și-ar fi lăsat și mama pentru un ban în pîns, cei care, pe cât posibil, au încercat să-i ajute pe deținuți (cu o țigară sau un colț de pâine), iar cea de-a treia categorie o reprezintă cei care adoptaseră o linie de mijloc.

Așezată lângă satul Valea Neagră și termocentrala Ovidiu, colonia "se afla în câmpie, în bătaia crivățului sălbatic, pe un pământ arid din care săreau așchii de argilă când era uscat, sau te infundai până la genunchi când ploua"⁶. Înconjurată cu trei rânduri de sârmă ghimpată, ca de altfel toate lagărele de pe Canal, avea o capacitate de 10000 de deținuți.

Primul comandant a fost plutonierul Dobrescu, fost hamal în port la Constanța, care în unele situații s-a dovedit a fi milos și înțelegător. În munca sa era ajutat de instructorul politic Ghinea, călău care "a bătut și a schingiuit"⁷. Acest Ghinea a încercat încă de la înființarea lagărului, din 1950, să-și creeze o rețea de informatori în rândul deținuților.

Locul lui Ghinea a fost luat de finul său, Cojocaru Mircea (care-l va tortura pe acesta pe motiv că a fost legionar), și ulterior de locotenentul Cojan care "era o brută ce bătea fără milă"⁸.

În martie 1951, la Peninsula, este numit un nou comandant, Zamfirescu, și acesta tot fost hamal în port, la Constanța. "Bătea rar, căuta să accelereze ritmul muncii și aplica sancțiuni cu carcera"⁹. În timpul acestuia brigăzile studențești au avut mână liberă, terorizând lagărul. Ajutorul său, Chirion era "mic de statură, figură quasimodiană, cu rânjetul mereu pe buze, cretinizat, neștiind decât cuvântul <bandit> pe care îl rostea în fiecare frază"¹⁰.

Și acest cuplu a fost înlocuit cu locotenentul major Georgescu și locotenentul Sălăjan, pe post de ofițer politic. Georgescu "a căutat să oprească valul de teroare dezlănțuit de studenți, dar tacit a acceptat linia dură, neluând măsuri hotărâtoare contra asupritorilor"¹¹.

În 1952, în preajma Paștelui, fostul șofer din Dej, Lazăr Tiberiu devine noul comandant. "Avea accese de furie, lovea tot ce găsea la îndemână, în fața tuturor până vedea sângele curgând (...) dar se preocupa și de îmbunătățirea hranei"¹². Ca ofițer politic fusese numit Șilișteanu, care spre deosebire de ceilalți

⁶ Cicerone Ioanițoiu, *Morminte fără cruce*, Freiburg 1983, p. 40.

⁷ *Ibidem*, p. 41.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 42.

¹² *Ibidem*, p. 41.

nu-i bătea pe deținuți. În timpul acestei conduceri au fost create brigăzile de pedepsiți "01" și "02" care-și propuneau distrugerea fizică și morală a celor integrați în ele. Dar nici această conducere nu are viață lungă fiind înlocuită, în mai 1953, cu Cornățeanu ajutat de locotenentul Vornicu.

Pentru perioade mai scurte s-au perindat prin funcții de conducere: Dincă, în rol de ajutor de comandant (ulterior comandant la Galeș) și ofițerul politic Moraru.

Din rândul conducerii, una dintre cele mai negre figuri de la Peninsula a fost plutonierul Șerban. "Tot timpul încruntat, rânjea strângând din dinți și când nu tei așteptai sărea asupra ta cu cismele, cu pumnul și cu nuiaua"¹³.

În munca lor, comandantul și ofițerul politic erau ajutați de brigadieri care, dispunând de informatori în rândul deținuților, anunțau imediat conducerea de orice abatere. Din rândul acestora s-au remarcat: Madan Constantin, din București, absolvent de Teologie, Grujbă – fost plutonier major de jandarmi, din Banat, Bogdănescu Ion – student la medicină reeducat la Pitești, Barnovski, Sică Enăchescu – student la medicină, raedueat, Lie Pompiliu – student la medicină – reeducat, Gherman Coriolan – produs al Piteștiului, Levinski, Pavel Zubrinski – plutonier, Matei Vasile, Mureșanu Ion, Suroiu, Bob Dănescu, Griga Ion, și mulți alții.

În timp ce Grujbă "se ocupa de probleme administrative și de distribuția pachetelor"¹⁴, încercând câteodată să-i prevină pe deținuți de ceea ce-i așteaptă, Bogdănescu era un "sadic, bătea căutând să producă durere cât mai mare"¹⁵, iar Lie Pompiliu era un laș. Zubinski "a făcut totul pentru a distruge oamenii"¹⁶, Matei "schingiua cu plăcere și forța la muncă până la epuizare totală"¹⁷. Spre deosebire de aceștia, intelectualul Madan, mult mai "rafinat", nu bătea cu parul, trăgea cu pistolul"¹⁸.

Portretele acestor bestii au fost surprinse, cu o fină ironie și un dezvoltat simț caricatural în memoriile celor care au fost la Canal. Astfel, Zubrinski "era congestionat la față, avea o burtă ca o tobă, pe care o purta cu semeție peste picioarele scurte și subțiri"¹⁹, Matei era "un tip lombozian", "chipeș, cretin"²⁰, iar Gherman Coriolan era un șarlatan sadic, cu remarcabile virtuți de asasin"²¹.

¹³ Cicerone Ioanițoiu, *op. cit.*, p. 47.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 54.

¹⁷ *Ibidem*, p. 55.

¹⁸ *Ibidem*, p. 46.

¹⁹ Teohar Mihadaș, *Pe muntele Ebal*, Cluj-Napoca 1990, p. 167.

²⁰ *Ibidem*, p. 167.

²¹ *Ibidem*, p. 168.

Într-un neoficial clasament al durității, Teohar Mihadaș îi consideră lideri pe: Matei, Zlăvog, Botaș. “Matei era fiara, Zlăvog hiena, Botaș vulpea, Matei o brută, Zlăvog un lingău feroce, Botaș era lașitatea cuviincioasă. Matei era un cretin (...), Zlăvog un Pristanda, dar de structură slavă, gata să comită, din servilism zelos, abominabile crime, Botaș, un țaran parșiv (...) Matei profesa o slugărnicie devotată, am putea spune chiar demnă, Zlăvog una hidoasă abjectă, Botaș, în schimb se folosea de una de țaran cuviincios, blajin, de om de onenie.

Matei omora prompt, cu hotărâre; Zlăvog, tremurând de frică, ca să nu fie cumva și el omorât după aceea; Botaș omora din întuneric, pe la spate, fără să se observe”²².

Cicerone Ionițoiu, însă consideră că cei mai abjecți au fost sturlenții reeducați, însă la fel ca ei s-au comportat și Golimanis Aurel, fost profesor de istorie și aviator, Insif Florescu, fost funcționar la Banca Națională, plutonierul Zubrinski.

Nu toți brigadierii au fost însă bestii fără inimă și conștiință. Au existat printre aceștia și oameni, în cele mai bun sens al cuvântului, precum Idriceanu, student din Iași care nu a bătut sau înjurat, pontatorul Ștefan Croitoru care “căuta să scoată norma brigăzii mai mult cu ajutorul creionului”²³ sau Drescanu Ion.

Alături de aceștia s-a aflat și o a treia categorie de brigadieri, cei care au adoptat linia de mijloc: Slăvoagă Ion, Homoroga Petre, Văcaru, Iancu Matei, Pop Grigore, Rădulescu, dar “nici ei n-au fost chiar de pus pe rană”²⁴.

Și asistența medicală a fost divizată după același tipar, în rândul “personajelor pozitive” încadrându-se dr. Traian Mihăilescu, dr. Fănică Brândușoiu, dr. Achile Sari, dr. Hașieganu, dr. Nichita.

Deținuții de la Peninsula deserveau șantierele: “Peninsula”, “Mamaia” (unde se încărcau și descărcau vagonetii), “Mustață” (unde se descărcau tot ce s-a săpat pe celelalte șantiere), “Canara” (cariera de piatră), “Ring Creastă” (la săpături) și “Năvodari”.

De departe, soarta cea mai grea o aveau brigăzile de reeducați, unde munca, și așa grea, era înăsprită de condițiile impuse de brigadier. “Când lui Zubrinski îi părea că roaba nu era bine umplută se suia în ea cu toată greutatea fizică și morală de care dispunea, apăsa și îndesa bine încărcătura”²⁵. În plus, dacă se ivea vreo defecțiune tehnică, iar “bandiții” n-aveau ce lucra, datoria brigadierului era să-i ajute, să nu-și iasă din ritm, și atunci îi “obligau să mute o grămadă de piatră spartă de aici acolo și de acolo iar aici, sau niște moloz”²⁶.

²² Teohar Mihadaș, *op. cit.*, p. 181-182.

²³ Cicerone Ionițoiu, *op. cit.*, p. 50.

²⁴ *Ibidem*, p. 56.

²⁵ Teohar Mihadaș, *op. cit.* p. 169.

²⁶ *Ibidem*, p. 165.

Începând cu 1952 când au fost create brigăzile de tip “K” în care se lucra la grădină, o parte din cei bolnavi au fost integrați în acestea și scăpați de chinuitoarele corvoade de pe șantiere.

Textul primei cărți poștale trimise de Greceanu, destul de amplu, este scris mărunt pentru a încăpea pe o carte poștală standard, continuă cu câteva întrebări despre familie și situația lor materială, însă cea mai mare parte este alocată unei liste cu obiecte necesare supraviețuirii (nu este expresia autorului). Produsele solicitate se împart în patru mari categorii: **îmbrăcăminte** (o cămașă solidă, o ismană scurtă, o pereche de bocaneți mărimea 44, sau cel puțin sandale, 2 perechi ciorapi, resturi de materiale pentru peticie), **mâncare** (2–3 kg. grăsime topită, unt sau slănină, 3–4 kg. zahăr – cubic de preferință – biscuiți, pâine uscată, dulciuri), **medicamente** (multivitamine, gluconat de calciu, aspirină, antinevralgic și chinină), **diverse** (hârtie de scris, creioane, un briceag, un ceas, briciul și celelalte ustensile pentru bărbierit)²⁷.

Solicitarea acestora de către deținut este cea mai bună dovadă pentru lipsurile din lagăre și pentru condițiile de viață din coloniile de muncă de la Canal. Totodată, din această carte poștală aflăm că un pachet trimis unui deținut nu trebuie să depășească 10 kg. de alimente, că aceștia pot primi prin mandat poștal bani și că pot fi vizitați, la anumite date fixate de conducerea lagărului, în cazul nostru, 8 și 13 august.

Tot această carte poștală ne spune că “de aproape 2 ani nu mai știu nimic de voi și de lume”, expresie care definește, cum nu se poate mai bine, ermetismul sistemului concentraționar, care interzisesse contactele între deținuți și familiile lor și orice fel de contact cu cei din afara lagărului.

Chiar dacă sistemul era pentru lipsa oricărei transparențe între lagăre, închisori, penitenciare pe de o parte și lumea exterioară lor, existența acestei cărți poștale reprezintă pentru cei interesați de fenomenul concentraționar una din cele mai viabile dovezi ale modului de funcționare al acestuia. O carte poștală, la prima vedere inocentă, prin care deținutul își anunță familia de soarta lui, este un document extrem de valoros în reconstituirea acelei perioade, aducând o serie de amănunte, cum nu se poate mai prețioase, despre modul de viață al unui colonist.

Cea de-a doua carte poștală este datată 9 august, de data acesta nu se înțelege anul, dar se deduce din text, 1950, pentru că începe cu sintagma: “Este a doua carte poștală pe care v-o scriu fără să fi primit nici un răspuns la prima”²⁸. După câteva rânduri în care menționează că este bine, sănătos, și-i este dor de familie, este reluată, pe scurt, lista din prima carte poștală. Și de această dată pe primul loc se află îmbrăcăminte, urmată de mâncare. Întrebarea firească este de ce pentru un deținut la Canal erau mai importante hainele decât mâncarea? Răspunsul este oarecum simplu și vine din poziționarea acestor lagăre în geografia detenției.

²⁷ Teohar Mihadaș, *op. cit.*, p. 169.

²⁸ M.N.I.R., carte poștală, nr. inv. 297. 341.

Prin natura lor, lagărele de la Canal presupuneau munca în aer liber, ceea ce ducea la o posibilitate mai mare de procurare a hranei direct din natură: verdețuri, șerpi, câini, pisici.

“Cu munca nu prea mă omoram. Eram hrănit din belșug. Doar era sezonul șerpilor. Îi prindeam cu o dexteritate de hindus și erai foarte mulți, foiau tufișurile de ei (...). Șerpii stăteau dimineța peste șina ferată ca să-și încălzească mădularele reci (...). Îl călcam cu piciorul pe gât, șarpele se trezea și înălța capul ca să muște. Eu îi introduceam atunci repede în gura căscată o batistă... El prindea batista iritat. Eu trăgeam brusc batista din gura lui și mă uitam la ea: dacă prindeam șarpele, îl adunam ghem și, mulțumit, îl vâram în buzunar (...). Seara, după număr, simulând că fierbem în gamelă apă pentru a spăla vreo batistă ori vreo cămașă, noi fierbeam șerpii – fără cap - și-i serveam cu sare, adică rasol. Erau delicioși ca păstrăvii și foarte hrănitori”²⁹. În ceea ce privește îmbrăcămintea, ea era necesară datorită condițiilor inumane în care se muncea și fluctuațiilor mari de temperatură din această zonă a țării.

Cartea poștală mai anunță vorbitorul pentru data de 13 august și are inserată și dorința colonistului Greceanu de a primi prin mandat 500 de lei și 100 de țigări (folosite mai ales ca monedă de schimb). Și de această dată autorul ei insistă ca familia să-i răspundă la cerințe în limita posibilităților materiale și asta pentru că este știut că deținuților politici li se confisca averea, iar familia le era marginalizată și nu de puține ori lăsată pe drumuri și fără locuri de muncă.

Singurul aspect diferit față de precedentă scrisoare este adresa expeditorului: “Șantier Poarta Albă, Baraca 97.3”³⁰. Lagărul de triere a deținuților Poarta Albă, era situat în apropierea de gara Basarabi. Inițial fusese creat pentru deținuții de drept comun, pentru eei administrativi și pentru cei politici cu pedepse sub cinci ani.

Conducerea a fost asigurată de maiorul Fecioru, ajutat de ofițerul politic Moraru și de locotenentul Moldoveanu Ștefan și de brigadieri aleși din rândul deținuților de drept comun: Dragu Ilie, Ene, Goia Ion, Stănciugel. Brigada pedepșiților, intitulată “brigada 32” era condusă de Stănciugel.

Aici, la Poarta Albă era și unicul spital din lagăr, format din două barăci așezate în formă de L. În plus existau paturi normale, tip somieră, nu prieduri ca în barăcile deținuților. Personalul era asigurat de deținuți: dr. Budu, dr. Galetariu, dr. Matz, dr. Brețan, dr. Petre Brătilă, dr. Petre Holban la care se alăturau dr. Andronescu și Balazian - oamenii administrației.

“Între 1950-1953, mai mult de 100.000 de deținuți au trecut pe la Poarta Albă”³¹, din care 12.000-15.000 au lucrat efectiv în această colonie.

²⁹ Teohar Mihadaș, *op. cit.*, p. 194.

³⁰ M.N.I.R., carte poștală, nr. inv. 297. 341.

³¹ Cicerone Ioanițiu, *op. cit.*, p. 175.

Cea de-a treia carte poștală este datată 17 nov. 1950 și este adresată de această dată inginerului Scarlat Greceanu din Râmnicu Sărat³². Spre deosebire de primele două, aceasta este scrisă după vizita Martei (destinatarul primelor) și este o scrisoare de mulțumire. “Mă bucur că sunteți sănătoși și sper că aveți tot ce aveți nevoie. Dacă va vrea D—zeu să ne vedem cât de curând să vă pot spune cât de mult îmi e gândul numai la voi și cât de mult vă iubesc”³³.

Se poate lesne observa o stare psihică pozitivă, o speranță într-un viitor mai bun, “eu sunt sănătos și aștept zi de zi grația lui D—zeu”, dar și o nesiguranță “Dacă îmi va fi dat vreodată să fiu iar liber”³⁴, izvorâtă din neîncrederea în noul sistem judiciar din România. Și asta pentru că, nu de puține ori, deținuții rămăneau în lagăr și după executarea sentinței, fiind trecuți însă într-o altă categorie de deținuți: administrativi³⁵.

Ultima dintre cărțile poștale expediate de Greceanu de la Canal este datată 25 decembrie 1950 (29 pe ștampila poștei) și este adresată lui Radu Greceanu din București. Alături de urările tradiționale de anul nou, care se apropie, scrisoarea mai cuprinde gândurile lui bune îndreptate către familie: “Duceți tot gândul și dragostea mea părinților”³⁶, mulțumirile pentru pachetul ce l-a primit și o nouă listă cu obiecte de care are neapărată nevoie: talpă pentru bocanci, cuie pentru a și-i putea repara, șireturi. Încălțăminte era solicitată așa des pentru că, din cauza condițiilor de muncă: săparea în zona muntoasă a Dobrogei și marșurile de zeci de kilometri până la șantiere pe care le efectuau de cel puțin două ori pe zi, se strica repede și cei din conducerea lagărului nu le dădeau încălzări de schimb.

Din aceste patru cărți poștale pot fi desprinse numeroase informații prețioase despre viața din colonie, chiar dacă nu sunt explicite. Astfel, din lista cu produse pe care Th. Greceanu le solicită se poate deduce cu ușurință că hainele groase și încălțăminte sunt obiecte de lux la Canal, ca de altfel în întregul sistem concentraționar din România, că mâncarea este lipsită de consistență și în general bazată pe legume și fierturi (lipsind cu desăvârșire o serie de produse, cum sunt dulciurile, din care organismul uman sintetizează anumite substanțe necesare pentru a putea face față fizic la regimul de muncă la care erau supuși. În general mâncarea din colonie era puțină și proastă. Dimineța li se oferea un surrogat de cafea (orz prăjit) și un sfert de pâine. Prânzul era compus din două feluri, de fapt două tipuri de lături: de arpacaș, spanac, varză, ardei, cartofi sau morcovi deshidratați ca ciorbă, iar ca felul doi: mazăre furajeră, arpacaș cu urme de

³² M.N.I.R., carte poștală, nr. inv. 297. 343.

³³ Cicerone Ioanițiu, *op. cit.*, p. 175.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Administrativi este termenul cu care erau denumiți deținuții care se află în lagăr fără a li se fi intentat încă proces și cei rămași după executarea sentinței.

³⁶ M.N.I.R., carte poștală, nr. inv. 297. 344.

marmeladă sau brânză și un sfert de pâine. Seara era servit arpacaș și un sfert de pâine.

Printre "deliciile" culinare se afla și ciorba de varză acră care, pe lângă faptul că nu era deloc hrănitoare, mai și macera puținele rezerve de grăsime ale deținuților. Mâncarea de arpacaș era "un lichid cenușiu de culoarea mahlemului sau, în care alergau sperioase câteva boabe de orz decorticat"³⁷. Rar de tot era servită carne, și atunci intestine și tot rar macaroane. "Ce să vezi! Gamela mea se umpluse de un bucătoi de carne enorm, până deasupra marginilor"³⁸. Această minune este ușor de explicat. Cei care "ajutau" administrația turnându-și colegii de suferință erau răsplățiți printr-o hrană mai bună și un regim de muncă mai lejer. Și cum "nu-i pentru care se pregătește, ci pentru cine se nimerește" se mai întâmpla ca și muritorii de rând să aibă parte de asemenea festinuri.

Alături de arpacaș, spanacul era printre cele mai dese mâncăruri. "Timp de o lună nu mi s-a dat altceva decât spanac...Frunzele de spanac se apucau cu furcile din căruță și le aruncau în cazanele de fiert...Cei din primele rânduri mai apucau ceva frunze murdare în gamelă, pe când băieții care veneau la rând printre cei din urmă de abia dacă nimereau niște apă murdară cu un pumn de pulbere în gamelă"³⁹.

Pe lângă faptul că era puțină și inconsistentă, din cauza modului total neigienic în care era preparată, deținuții aveau "surpriza" de a găsi plutind în farfurie tot felul de gănganii și mizerii, pentru că alimentele nu se spălau sau bucăți de legume alterate, pentru că nu se sortau înainte de a fi puse în mâncare.

Dar, pentru a putea beneficia de acest adevărat "festin" trebuia îndeplinită o condiție esențială: norma. Tot de îndeplinirea ei erau condiționate vizitele de acasă, pachetele și scrisorile. "Și totuși, oamenii, adică <bandiții> își realizau norma (...) la gândul că li se va permite să scrie acasă, la familie și chiar să li se aprobe vorbitor familial"⁴⁰.

Cei care nu-și îndeplineau norma erau nevoiți să recurgă la diverse subterfugii pentru a supraviețui. "S-au mâncat și larve de cărăbuși și tot felul de plante și vietăți care erau socotite nutritive"⁴¹. Cei care aveau bani și ceva relații puteau cumpăra de la cantină, prin diverse înțelegeri cu personalul, alimente. "Existau în lagăr o cantină, oamenii mai puteau cumpăra pâine, marmeladă, bulion"⁴². Iar cei care lucrau în sectoare cu civili mai primeau alimente de la aceștia.

³⁷ Cicerone Ioanițu, *op. cit.*, p. 152.

³⁸ *Ibidem*, p. 154.

³⁹ W. Weiss, *Cine răspunde pentru crimele de la Midia*, în "Timișoara", an. 3, nr. 124 (531) din 26 iulie 1992, p. 4.

⁴⁰ Teohar Mihadaș, *Canalul ...canalurilor* în "Tomis", martie 1992, p. 7.

⁴¹ Nicolae Țone, *Am fost condamnat la 25 de ani muncă silnică* (interviu cu Corneliu Coposu) în "Tineretul Liber", an 3, nr. 526, din 1 noiembrie 1991.

⁴² Dr. Ion Jovin, *Mărturia mea, medicul lui Iuliu Maniu*, în "Memoria", nr. 3/ 1991, p. 41.

Tot din aceste cărți poștale aflăm că deținuții pot primi, la numite intervale, pachete, bani și vizite (condiționate de anumiți factori, ex: executarea normei, disciplina, etc.). Ceea ce lipsește cu desăvârșire, și mai mult ca sigur că le era interzis s-o facă, sunt informațiile explicite despre condițiile de viață și de muncă. Pentru acestea vom apela însă la literatura memorialistică.

O zi din viața unui deținut politic

Dimineata devreme în jur de ora 5 sau 6, în funcție de lagăr, era servită cafeaua după care erau încolonați în curtea lagărului, numărați și pregătiți pentru ieșirea la muncă, pe șantier.

Deplasarea se făcea în ordine, înconjurați de gardieni, fiind interzise discuțiile între deținuți sau cu persoanele întâlnite pe drum. Dacă locul de muncă era mai departe (în general la distanțe considerabile față de colonie) transportul era făcut în vagoane de tren.

Munca propriu-zisă era de opt – douăsprezece ore pe zi (în funcție de lagăr și de brigada din care deținutul făcea parte). Norma varia de la un șantier la altul, fiind de 4 m³ pe zi la săpături, 2m³ pe zi la spart piatră etc. la aceste norme fixate de minister, brigadierii adăugau diverse suplimente, ajungându-se uneori până la triplarea normei standard.

“Plecăm din lagăr la ora 6 dimineata, ajungeam la punctul de lucru cu trenul, pe la 7 și lucrăm până la ora 16-17 după amiaza, cu o pauză de masă”⁴³.

La sosirea în colonie, seara o parte din deținuți erau delegați la bucătărie, iar după scoși la diverse munci voluntare. “De obicei plecam din colonie vreo 70 de oameni pe picioarele noastre, iar la întoarcere cel puțin 20 veneau în spatele celorlalți. După ce ajungeai mort de oboseală și mâncai cât îți dădeau ei acolo, te scoteau la muncă voluntare”.

După stingere puteai fi trezit din trei motive: primul pentru a căra lemne sau alimente în barăcile administrației, al doilea – pentru a fi din nou numărat (administrația uita să-i scadă din total pe cei morți în timpul zilei și nu le mai ieșeau calculele) sau pentru a fi bătut de către brigăzile studențești.

Pentru cea mai mică abatere deținuții erau trimiși la izolare, în general camere de mărimea unui coșciug, fără ferestre, în care se putea sta doar în picioare. Rația era limitată la un sfert de pâine pe zi și o gamelă cu apă.

De cealaltă parte, brigadierii și cei care-i păzeau pe deținuți erau recompensați pentru pedepsirea bandiților. Pentru împușcarea unui deținut care “încearca” să evadeze, un gardian primea o mărire de salariu și 2 sau 3 săptămâni de concediu.

⁴³ Dr. Ion Jovin, *op. cit.*, p. 42.

Pentru "stimularea" deținuților erau folosite diverse metode: bătăi (cu orice tip de unealtă), scoaterea forțată la muncă a celor bolnavi, scoaterea pe timp de iarnă, dezbrăcați în curte sau punerea acestora cu picioarele în apă rece, instalații pentru electroșocuri, dezbrăcarea lor și tăvălirea prin mărăcini, etc.⁴⁴

La acestea se adaugă lipsa protecției muncii care a dus la numeroase și grave accidente de muncă. Astfel, nu de puține ori, cei care lucrau la ecluze au fost măturați de valurile furioase, sau cei din cariere striviți de pietre. Numai într-un singur accident la ecluză au murit 20 dintre deținuții care lucrau acolo (În martie 1952)⁴⁵.

Morții nu beneficiau de o considerație mai mare decât vii. Ritualul de înmormântare era de a dreptul macabru. "Cei morți erau pur și simplu basculați goi și se turna pământ peste ei"⁴⁶. Se mima totuși, în unele corpuri o respectare a ritualului când cel mort era pus în sicriu, dar în groapă aruncat fără, sicriul fiind folosit și pentru ceilalți decedați.

Marile sărbători creștine în detenție

"În celulă, întunericul pusese stăpânire ca în atâtea nopți, dar atunci părea că nu-l mai simțim, nu se mai apăsa, căci strânși unul lângă altul, pentru a ne Împrumuta reciproc din căldura trupurilor, ne povesteam frânturi din crăciunurile copilăriei noastre. Începusem să colindăm, ușor, retrăind brusc bucuria clipelor de altădată (...) când un zgomot în noapte ne-a adus la realitate (...) Secunde de așteptare și deodată, prin gaura tavanului au început să cadă în celulă pachete mici și multe. Încremenisem în pozițiile în care am fost surprinși și când ninsoarea de pachete s-a terminat, am auzit vocea binefăcătorului în noapte:

<Sărbători fericite! Fiți tari!>⁴⁷.

Acest gest înduioșător nu a fost făcut de conducere, care de altfel nu marcase în nici un fel această zi. Ba chiar mult de atât conducerea obișnuia să găsească ceva nou de făcut pentru ca deținuții să nu se mai gândească la sărbătoare. "Ca să nu ne mai gândim la Sfintele Paști, astăzi în Duminica lor, suntem scoși la muncă sub pretextul nerealizării planului Coloniei pe luna aprilie 1952..."⁴⁸.

⁴⁴ Vezi Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Arhipelagul ororii*, în "Magazin Istoric", mai 1995, p. 37.

⁴⁵ Petre Baicu, *Povestiri din închisori și lagăre*, Oradea, 1995, p. 154.

⁴⁶ Liviu Crisan, Gabriel Ionete, *Suprimarea intelectualității* în "Gazeta de vest", an 1, nr. 17, din 19 mai 1990.

⁴⁷ Dr. Ahile Sari, *Un Crăciun într-o închisoare din lagărul de muncă Poarta Albă...*, în "Memoria", nr. 10/1994, p. 21.

⁴⁸ Gheorghe Stănescu, *Jurnal de prigoană*, București, p. 75.

În schimb, sărbătorile comuniste erau marcate prin meniuri speciale și diverse manifestații artistice. “În ziua aceea ne-au hrănit cu supă de carne, friptură cu sos și piure de cartofi”⁴⁹. - 23 august

După moartea lui Stalin, viața deținuților devine mai bună, un timp nemaifiind scoși pe șantiere, pentru ca spre sfârșitul anului 1953 lagărele să fie dezafectate, iar deținuții mutați în alte penitenciare.

Stoparea lucrului

La început toți cei închiși în lagăre au avut senzația că aceea a fost ultima lor zi la Canal (moartea lui Stalin). Unii mai fanteziști, sperau în venirea americanilor și eliberarea țării de comuniști. Dar, din păcate, regimul de detenție a mai continuat câteva luni, sfârșitul efectiv al lucrărilor înregistrându-se prin luna iulie. “Prin luna mai 1953 au început eliberările din rândul <administratorilor> (...). Pe la sfârșitul lui iulie a încetat și lucrul la Canal”⁵⁰.

Petre Baicu este și mai exact în delimitarea acestui eveniment: “În noaptea de 18 spre 19 iulie 1953 au încetat lucrările la Canal. Ba mai mult, începeau și demolările a ceea ce se realizase”⁵¹. Emil Bădescu leagă această decizie politică de începerea Festivalului Internațional al Tineretului, când n-ar fi fost bine pentru România să se știe în exterior despre coloniile de la Canal. Ceilalți autori pun acest eveniment pe seama decesului lui Stalin. Aceste opinii sunt pertinente, dar nu reprezintă cauza pentru care s-a renunțat.

Motivul l-a reprezentat eșecul acestui proiect, eșec cunoscut și la nivelul conducerii țării, și care n-a fost decât puțin cosmetizat prin procesul din vara lui 1952. Cert era că nu mai existau resurse nici umane, nici financiare dispuse să participe la această construcție, iar în cei patru ani de viață ai Canalului nu se realizase decât o infimă parte din proiect, dar se cheltuiseră toate resursele alocate.

“Nu o să aflăm probabil niciodată numărul și numele tuturor celor care au căzut victime ale gulagului românesc”

Preluând o informație din “Cetatea asediată” a lui C. Dumitrescu, în “Holocaustul Roșu” se estimează că pe la Canal au trecut în jur de 200.000 de deținuți⁵².

⁴⁹ Teohar Mihadas, *op. cit.*, p. 191.

⁵⁰ Emil Bădescu, *Noi familia de preoți Bădescu...* în “Memoria”, nr. 9/ 1993, p. 26.

⁵¹ Petre Baicu, *Povestiri din închisori și lagăre*, Oradea, 1995, p. 163.

⁵² Florin Matrescu, *Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, 1998, p. 79.

La ora actuală însă nu există nici o statistică privind numărul de deținuți care au trecut pe la Canal, dar au fost publicate unele documente, cel puțin pentru anii 1949 și 1952.

Conform unui raport al Direcției Regionale Cernavodă, în 1949 erau la 30 iunie – 5382 de muncitori M.A.I, la 30 iulie – 5772, la 30 august 6400 și la 30 septembrie 7721, din care lucrau în regie 4876 în iunie, 5404 în iulie, 6174 în august și 7134 în septembrie⁵³.

Procentual, deținuții reprezentau aproximativ 20% din numărul muncitorilor, la nivelul verii lui 1949, pentru ca în 1953 să ajungă la 50%⁵⁴.

În memoriile sale C-tin Cesianu estima că în 1949 numărul deținuților era de 300-400 în fiecare lagăr, iar per total 64.000 de deținuți (anii 1951-1952) din care 8000 la Cernavodă, 2000 la Km 4, 8000 la Saligny, 5000 la Castelu, 12.000 la Poarta Albă, 9000 la Nazarcea, 7500 la "șantierul 9 Culme", 8500 la Peninsula, 1500 la Năvodari și 2500 la Capul Midia. Cifrele nu pot fi confirmate prin documente. Cert este însă faptul că în februarie 1952 existau 15.600 de deținuți împânziți pe șantiere pentru a realiza planul de muncă pe trimestrul I. O cifră exactă este greu de calculat și din cauza mobilității acestor trupe "M.A.I" care au migrat de pe un șantier pe altul și chiar dintr-o colonie în alta. Cei care și-au publicat amintirile din acea perioadă vorbesc despre minim două lagăre prin care au trecut.

Pentru asigurarea acestor efective aveau loc arestări masive, iar la Canal soseau loturi peste loturi. Din cei 12000 de preoți din România, 3000 au fost închiși la Canal, iar din aceștia peste 1800 au decedat în cele mai groaznice chinuri⁵⁵. Existau în coloniile de la Canal un lot de generali care luptaseră pe frontul de Est, mai multe loturi de țărani care ajunseseră aici pentru că se opuseseră colectivizării, un lot al magilor. "Într-o bună dimineață, în vara lui '52, înainte de deșteptare unul a ieșit afară, un sugubăț și s-a întors imediat: Măi, veniți să vedeți, au venit magii în colonie. Când am ieșit, platoul era plin de moșnegi. Peste trei sute de oameni cu părul alb, cu bastoane, gârboviți, slabi. Erau foști demnitari: primari, prefecți, senatori, deputați personalități marcante din partidele istorice"⁵⁶.

Ultimul lot, într-o ordine cronologică, este cel al octombriștilor. "Eram la Canal când a murit Marele Tătic și a avut Eisenhower marele discurs (...) În toamnă au venit la Canal valuri, valuri de arestați pe care noi i-am numit octombriști. De ce? Pentru că s-au trezit românii care au spus < Vai vin americanii

⁵³ Vezi Constantin Chermidoglu, *Regimul de muncă la C.D.M.N., 1949-1951* în "Arhivele totalitarismului", an 4, nr. 2-3, 1996.

⁵⁴ A.N.I.C. *Fond Consiliu de Miniștri – Stenograme*, dosar nr. 5, 1953, f. 12.

⁵⁵ Cornel Pleșu, *Biserica ortodoxă la răscruce de drumuri*, în "Timișoara" an 1, nr. 14, din 24 februarie 1990.

⁵⁶ Nicolae Caratanu, *I-am cunoscut pe magi* în "Tomis", martie 1992.

și noi n-am făcut nimic. Hai să facem o listă cu miniștrii, hai să facem nu știu ce.>
Și au făcut. Au ajuns la Canal”⁵⁷.

UNPUBLISHED TESTIMONY FROM THE DANUBE – BLACK SEA CHANNEL

- Summary -

The channel represented a predilection destination for those that had passed through the Romanian gulag during the period 1949 – 1953.

Presented by the official propaganda as a great economic achievement (the purpose was to shorten the way to the sea along with the economic and social development of Dobrogea) the Channel prove to be, from the beginning, an fiasco, the place where numerous prisoners from the work colonies had lost their lives along with a considerable number of civil workers and three of the death row convicted as a result of the counterfeit trail from the summer of 1952.

The inedited of the presentation study consist in analyze of the four postal cards (postal cards that are in the patrimony of the History National Museum of Romania), cards that had been sent by the detainee Greceanu Tudor from the Channel penitentiary colonies. With the help of those post card we can make an objective analyze of the life condition from the work camps.

In the summer of 1953 when the works had been stopped, only 3,6 km from the total of 70 kilometers were finished, although the deadline was almost over.

⁵⁷ Mihail Șamb, *Durerea morală este mai grea decât tortura fizică*- interviu cu Romulus Codrescu în „Cotidianul”, an II, nr. 3/ 8 ianuarie 1993.